

Andra världskriget, Finland och myterna

Det är lite kittlande att fundera över vad som är mest förbjudet. I förlängningen antas intellektuella och debattörer gärna närma sig det: Könnsfördomar, incest, klass, sexualitet, pengar och förtryck. Tacksamt kastar man sig över nya avslöjanden.

I verkligheten är det mest förbjudna något lite obehagligt ingen vill ta i, nämligen de orubbliga nationella sanningarna och myterna. Det sårar ju våra närmaste, i detta fall de som drabbats av kriget; föräldrar, släktingar och en hel generation.

Som julbok läste jag Henrik Arnstads *Skyldig till skuld. En europeisk resa i Nazitysklands skugga*. I den mån den uppmärksammades blev den avfärdad som journalistiskt lättgods. Jag läste bara några inlägg på *Hufvudstadsbladets* debattsidor och en miss-trogen recensent i *Västra Nyland*. Ett helt orättvist mottagande, kan jag bara konstatera.

Boken var en befriande läsning. På ett sympatiskt men omutligt sätt tar författaren upp tre frågor: Hur kan Finland förbigå sin skuld under andra världskriget, familjen Himmler och frågan om hur en nazist växer fram, samt slutligen Italiens roll vid sidan av Hitler.

Arnstad beskriver hur Finland och Italien byggt upp sina nationella myter som inte får ifrågasättas. Arnstad är inte historiker av facket, men påläst och engagerad. Han har fått på pälsen för att han inte kan finska och alltså inte borde få uttala sig. Argumentet är löjligt och gör finsk historia till en tummelplats för redan invigda – de som vet hur man ska rätta och packa sig. Hur många av våra historiker kan ryska, svenska, tyska, franska, engelska och italienska för att inte tala om grekiska, ungerska, serbokroatiska och albanska för att nämna några länder i andra världskrigets virvlar?

*

Jag måste erkänna att detta med Finlands krig har varit jobbigt att få grepp om. Lättast var det om man inte betvivlade den vedertagna borgerliga synen. Frihetskriget var en heroisk insats mot ryssar och förvillade och grymma arbetare. Vinterkriget liksom fort-

sättningskriget var en affär mellan David och Goliat där ett oskyldigt litet folk hjältemodigt försvarade sig mot en diktatorisk stormakt. Men det är inte hela sanningen eller det enda perspektivet. Det vet eller snarast visste många intellektuella, men de undviker att föra fram det.

Ibland blänker det till som i Göran Schildts bok (2003) med titeln *Vinterkriget som fars. En ung mans dagbok 1939-1945*. På finska heter boken bara *Nuoren sotilaan päiväkirja 1939-1945*, alltså *En ung soldats dagbok 1939-1945*. Uppenbarligen ansågs den första delen av den svenska titeln väl provokativ och en "ung man" inte lika slående som en "ung soldat". Texten handlar i allra högsta grad om en ung man. Inför vinterkriget konstaterar Schildt: "Kunde jag verkligen leva ansvarsfullare än att dö för fosterlandet?" Sårad efter krigsslutet skriver han:

Den dagen vaknade jag upp från min patriotiska förvirring och insåg att den gångna månadens entusiasm varit meningslös, ingenting annat än en ond dröm. Den insikten har jag sedan dess levat med, det vill säga vägrat att intressera mig för det patetiska och onödiga vinterkriget.

Han ställer sitt eget liv högre än fosterlandet. Naturligt, men är det heroiskt eller patriotiskt?

Själv fick jag något av ett uppvaknande när jag läste ögonvittnesskildringen av Eric Nupnau: *Farligt spel i Berlin*, utgiven strax efter kriget. Sistnämnda har inte gått till litteraturhistorien men återger något av de vardagliga stämningarna i Helsingfors och Gestapos högkvarter i Berlin.

Tyskland kom in i inbördeskriget/klasskriget/frihetskriget som stöd och broder. Kontakterna till Tyskland fortsatte under de 20 år som föregick andra världskriget. Finland var alltid en potentiell bundsförvant till Tyskland. Här anses det självklart att Finland skulle hamna i krig med Ryssland. Det är själva grunden för Finlands nationella självsyn. Det är klart att det blir en katastrof då en rikssvensk menar att det funnits alternativ, att Finland kunnat kompromissa eller rentav göra som Sverige. Men *Lebensraum* och *Suur-Suomi* stod högt i kurs.

Än värre blir det när Arnstad tar upp dödsiffrorna från de finska koncentrationslägren. Mannerheim säger i en dagorder 1941:

Den östkarelska befolkningen skall behandlas vänligt, men försiktigt. Den ryska befolkningen

skall fängslas och sändas till koncentrationsläger.

Cirka 25.000 civila interneras (ej krigsfångar), av dem dör 4.279 eller 20%, framför allt barn. Att närmare 30% av krigsfångarna dör är ingen tröst. Arnstad menar att idén med lägren kan kopplas till Tyskland och naturligtvis inbördeskriget. Inte heller Italien är främmande för dem. Tanken bakom lägren kan ses som rasistisk.

*

Man reagerar på alla ruskiga fakta från koncentrationslägren liksom på den överraskande kommentaren om det absurda i en ryttarstaty av Hitlers bundsförvant Mannerheim i centrum av Helsingfors. Mest är det ändå Arnstads lediga stil och etiska patos, parade med en intellektuell rörlighet, som imponerar. Han är inte ute för att svärta ned utan blottlägga och ifrågasätta de myter som vi lever med. Freden och uppgörelser med orättvisor i det förgångna är en nödvändighet.

Att kriget var en personlig katastrof för människor i Finland och Ryssland är väsentligt. Får vi känna sorg och medkänsla över att så många finländare tvingades utsätta sig för krigets fasor? De riskerade dö, måste döda andra, se kamrater dö, lida, brytas ned för att försvinna.

Ibland uppfattar jag det som om man inte fick se det så. Istället blir kriget en ganska endimensionell och entydig historia om *good guys* och *bad guys*, om hjältar och anonyma onda fiender. Heroisk och patriotisk historieskrivning.

Den patriotiska historieskrivningen framträder allt tydligare i Finland efter Sovjetunionens kollaps. Kanske den behövs efter åren av Sovjetnärhet trots att så många år förflutit sedan andra världskriget. Att det efter kriget fanns en annan historieskrivning på vänsterkanten noterar Arnstad genom Linnas *Okänd soldat* och genom att lyfta fram den arkebuserade pacifisten Arndt Pekurinen. Den marxistiska histo-

rieskrivningen komprometterade sig genom sin okritiska syn på Sovjetunionen men poängterade å andra sidan det borgerliga Finlands kopplingar till det fascistiska Tyskland.

Som utomstående tillåter sig Arnstad att rumstera fritt bland alla våra myter. Han kan rimligtvis inte avfärdas som anarkist eller kommunist. Istället måste hans fakta betvivlas i Finland eftersom han alltså inte är en finsk historiker.

Det blir inte bättre av att han menar att historiker i Finland svikit sitt kall genom att se till nationens intressen(?) istället för att objektivt granska fakta, till exempel just om Finlands skuld i allt som skedde genom Hitler.

Bakom Arnstads text går frågan om hur medskyldiga Finland och Italien var till Förintelsen. Låt mig bara konstatera att judarna inte hade det så lätt här, men hur mycket har behandlats av detta? Att judar överlämnats till Gestapo har dokumenterats men hurdant var trycket på dem i vardagen? De så kallade judevitsarna var knappast en isolerad företeelse.

*

Varför ta upp Arnstad? Något nytt är det väl egentligen inte han kommer med. Nej, snarast formulerar han skickligt sådant som de flesta är dunkelt medvetna om men har svårt att lyfta fram. Han ser Finland i Europa, något som kan tyckas vara en självklarhet i dagens EU.

Försöker man här skriva något liknande kritiskt om vår närhistoria blir man snabbt kategoriserad, stämplad som otacksam fosterlandsförrädare för att ta något i den lindrigare ändan – också dokumenterat genom Henrik Arnstad. Tacksamt läste jag därför hans text.

LEIF HÖCKERSTEDT

Arnstad, Henrik 2009: *Skyldig till skuld. En europeisk resa i Nazityskland skugga*. Stockholm: Norstedts